



Carlo Van Baelen
bij zijn afscheid
van het Vlaams Fonds voor de Letteren

**“Vlaanderen heeft een
literatuurbeleid, maar nog geen
integraal boekenbeleid”**

Interview: Julie Hendrickx en Bruno Vermeeren. Foto's: Julie Hendrickx.

Carlo Van Baelen was al meer dan 25 jaar actief in de boekensector voor hij in 2000 de eerste directeur van het Vlaams Fonds voor de Letteren werd. Dat Fonds werd opgericht om de Nederlandstalige letteren en de vertaling in en uit het Nederlands van literair werk in de brede zin van het woord te steunen en mede daardoor de sociaal- economische positie van auteurs en vertalers te verbeteren. Voor hij de fakkel doorgeeft aan Koen Van Bockstal op 1 januari 2012, had META nog een uitgebreid gesprek met Carlo over het eerste decennium van het Fonds en — hoe kan het ook anders — de staat van het boek.

Hoe kijkt u zelf terug op uw carrière?

Carlo Van Baelen: 'Carrière', dat klinkt zo zwaar (lacht). Ik heb in alle bescheidenheid mijn diensten aangeboden. Ik heb bijna 40 jaar in de boekensector gewerkt. Een ontzettend boeiende sector waar veel prettige en boeiende mensen rondlopen. Het boek is natuurlijk ook een product met meerwaarde die je in veel andere sectoren niet hebt. Ik heb alle hoeken gedaan van de boekensector: ik ben uitgever geweest, ik heb import gedaan vanuit Nederland, ik heb aan de kant van de boekhandel gestaan, aan de kant van de beroepsvereniging en nu sta ik aan de kant van de overheid. Ik heb eigenlijk alles gedaan behalve auteur zijn ...

En de bibliotheeksector!

Ja (lacht), maar daar heb ik dan wel weer zicht op vanuit de bibliotheekschool.

Hoe bent u bij het Vlaams Fonds voor de Letteren beland? Is het 'uw' Fonds?

Nee, het Fonds is van de auteurs. Het is niet vanuit een ministerieel initiatief ontstaan maar vanuit auteurs die druk gezet hebben op parlementariërs omdat het fondsenstelsel in Nederland al ruim 30 jaar werkte. Ik denk dat de discussie gestart is in de periode van Patrick Dewael als minister van Cultuur. Vervolgens zijn er hoorzittingen geweest en in maart 1999 is het voorstel van decreet goedgekeurd in het Vlaams Parlement. Minister Luc Martens heeft dan vlak voor het aflopen van zijn ambtstermijn de raad van bestuur geïnstalleerd. Ik zat er toen ook in. Vanaf de eerste vergadering was het duidelijk dat er nood was aan iemand die het Fonds zou trekken. En omdat mij dat aansprak, heb ik onmiddellijk mijn ontslag gegeven binnen de raad van bestuur. Ik heb maar één vergadering in de raad van bestuur gezeten (lacht). Op 15 november 1999 ben ik gestart. Twee dagen per week in het begin. Dat was niet evident, want het Fonds was geen ministerieel initiatief. Ondertussen was Martens vervangen door Bert Anciaux. En die zei onmiddellijk dat dit niet zijn visie op cultuurbeleid was: "Het primaat van de politiek houdt eigenlijk in dat de politiek dit moet kunnen beslissen. Maar ik respecteer de beslissing van het Vlaams parlement." Voor Anciaux bleef het een gedwongen adoptie.

Niet echt het beste gesternte om het Fonds op te starten?

Nee, achteraf bekeken zaten er ook enkele serieuze klemmen en schietgeweren in dat decreet. Zo had men — naar Nederlands model — bepaald dat onze werkingskosten niet meer mochten zijn dan veertien procent van de totale dotatie. In Nederland ging dat wel over een budget van negen miljoen euro en over een organisatie die toen 30 jaar bestond. In Vlaanderen waren we een organisatie die niks had, die van nul moest beginnen en met een budget dat toen rond de drie miljoen euro lag. Wat natuurlijk ook speelde was het totaal onrealistische verwachtingspatroon toen het Fonds begon. Alles wat daarvoor fout liep — of wat men meende wat er fout liep — moest in een keer

allemaal goed gemaakt worden door het Fonds. Het eerste jaar hadden we 260 aanvragen voor werkbeurzen, ondertussen is dat gestabiliseerd en zitten we op 130. Maar het Fonds was er en plotseling moest ook alles kunnen. We hebben daar veel leergeld voor betaald.

Wat vindt u zelf de grootste verwezenlijkingen van het Fonds?

Dat het er is (lacht). En dat het fondsenmodel ook in Vlaanderen kan werken. We hebben ook stap voor stap de nieuwe commissie Cultuur moeten bewijzen dat dit een werkbaar vorm is. De ontwikkelingsruimte die je hebt als fonds is groter dan die van een administratie. Wij vertalen dit bijvoorbeeld door binnen de regelgeving heel sterk in te spelen op de eigenheden van de sector. Zo is het voor Vlaamse vertalers moeilijk om vertaalopdrachten te krijgen omdat de meeste opdrachten van Noord-Nederlandse uitgeverijen uitgaan die de Noord-Nederlandse taalnorm opleggen. Vlamingen beheersen die taalnorm onvoldoende. Dat betekent dat wij een vertaler in een veel langer traject begeleiden dan onze Nederlandse collega's. We beschouwen ook heel bewust illustratoren van kinder- en jeugdboeken als literatoren. Ook strips of graphic novels behoren voor ons tot de literatuur. Dat zijn vrijheden die je kunt ontwikkelen als fonds.

Een stukje eigenheid van het Fonds waar ik ook fier op ben is onze beroepsprocedure. Iedereen die van ons een beslissing te horen krijgt, kan daar tegen in beroep gaan. Niet voor wellesnietesspelletjes, maar wel tegen bepaalde elementen die zouden ontbreken in de besluitvorming. Dat vind ik een belangrijk gegeven in onze geloofwaardigheid en transparantie omdat we ons als Fonds op dat moment kwetsbaar maken. Op basis van gemotiveerde bezwaarschriften worden een kwart van de betwiste besluiten herzien.

Wat kenmerkt uw kijk op het beleid?

Wat ik de nulde doelstellingen noem, vind ik heel belangrijk. Subsidie is bijv. geen structureel instrument. De nulde doelstellingen zijn de basisvoorwaarden die eigenlijk zouden vervuld moeten zijn om in Vlaanderen een goed literair of cultureel klimaat te hebben. Dat heeft te maken met fiscale wetgeving, sociaal statuut, btw-tarieven enz. Het grote probleem is dat die thematiek grotendeels behoort tot de federale bevoegdheden. Federaal zegt men dat cultuur persoonsgebonden materie is, voor de gewesten dus. Het federale niveau doet er niets aan, de gewesten kunnen er niets aan doen, met het gevolg dat die fundamentele onvoldoende aanwezig zijn. Dat betekent dat je als fonds met subsidies aan het bouwen bent op een zwakke ondergrond. Je kunt dat onvoldoende compenseren. Vandaar dat ik al die jaren nadrukkelijk ben blijven hameren op die federale thema's: het sociaal statuut, een vaste boekenprijs (een gevecht dat intussen is opgegeven), het leenrecht ... Dat is één voorbeeld van een element waar ik op lange termijn heb proberen te werken. Het tweede is het belang van een gemandateerde auteursvereniging. Toen we begonnen waren er zes

of zeven auteursverenigingen die weinig representatief waren. Op een druk bijgewoonde auteursbijeenkomst is er dan een nieuwe auteursvereniging opgericht, de VAV. Nu hebben wij daar een volwaardige gesprekspartner aan. We hebben respect voor elkaars positie. En we zetten in op gemeenschappelijke thema's. Als langetermijngegeven vind ik zo'n auteursvereniging belangrijk. Het modelcontract dat tussen auteurs en uitgevers is vastgelegd is een belangrijke realisatie. Want dat betekent dat auteurs, als het contract gebruikt wordt, in een evenwichtige relatie komen te zitten met hun uitgever. Dat creëert een basis en fundamenteel. Zoals voor mij het BoekenOverleg ook een basis creëert.

Het initiatief voor het BoekenOverleg komt dus vanuit diezelfde visie?

Van in het prille begin hadden we de 'Fonds voor het Fonds', de basis voor het Fonds. Dat was een tweejaarlijkse ontmoeting waarbij we organisaties en stakeholders uitnodigden om te vertellen waar we mee bezig zijn. Maar we wilden ook van hen horen waar wij mee bezig moeten zijn. Op een bepaald moment had ik het gevoel dat we dit moesten verankeren en structureren. Daar is het BoekenOverleg uit ontstaan. Maar ook vanuit de vaststelling dat de brede boekensector politiek bezig was met vliegen van elkaar te vangen. Dus als je als sector iets wilt bereiken, moet je kijken wat je gemeenschappelijk kan verwezenlijken zonder elkaar de loef af te steken.

Maar in het BoekenOverleg zijn er toch spelers met uiteenlopende belangen?

Ja, klopt. En die kristallisatie van belangrijke thema's is niet evident. Maar het feit dat we er in geslaagd zijn om bij de minister met z'n allen vier thema's naar voor te schuiven, betekent wel dat het kan. Maar het is en blijft moeilijk.

Een aantal thema's zijn ook op de lange baan geschoven.

Dat is waar (lacht). Maar de sector zit natuurlijk vol met tegenstelde interesses. Auteurs en uitgevers hebben ook niet altijd dezelfde belangen, hetzelfde voor boekhandel en uitgeverij. Dat is op zich niet abnormaal. Het werkt — denk ik — maar het zal toch voortdurend energie vragen om het te laten blijven werken. Het feit dat minister Schauvliege het BoekenOverleg een formeler statuut wil toekennen, wijst er op dat dit voor de overheid ook een belangrijk overleg is.

Bewijst het ook dat uw visie van werken op lange termijn effect heeft?

Ik hoop het en dat men niet te veel op de waan van de dag werkt. Maar dat zit tegen de politieke praktijk in. Wat ik heb geleerd is dat politiek een trage machine is, maar dat herhaling wel de achterliggende kracht is. Je moet blijven kloppen op dezelfde nagel en dan dringt het wel door. Wat niet betekent dat je het automatisch haalt. De cultuursector is een heel mondige sector, maar moet toch nog leren ageren vanuit gemeenschappelijke dingen, met dezelfde stem.

Hebt u vanuit al uw ervaring ook een langetermijnvisie voor de bibliotheeksector?

Net als de boekensector zitten bibliotheken met het grote onbekende van het medium en het mediumgebruik in de toekomst. Je voelt dat beide sectoren nog heel klassiek denken binnen de termen van het boek. Maar wat de sector ook wil, uiteindelijk zal de consument het bepalen. De muzieksector heeft bijv. bepaald dat we van de lp naar de cd moesten. Bedrijven en de economische logica hebben toen bepaald waar de markt naar toe moest. Ik betwijfel dat dit kan gebeuren ten aanzien van het boek.



“DE CULTUURSECTOR ZAL ZICH MEER

Maar is het ook de muzieksector die de consument gevraagd heeft om over te stappen van de cd naar mp3?

Nee, daar heeft de consument de macht terug veroverd. Maar de boekensector zal niet in staat zijn noch om op te leggen dat het alleen papier zal zijn noch om op te leggen dat het allemaal digitaal zal zijn. Economisch bekeken zal de grote vraag zijn of die twee mediavormen in dit kleine taalgebied parallel exploiteerbaar zijn. Na mijn pensioen is dit een van de dingen die ik eigenlijk nog eens een keertje wil aanpakken: Wat kunnen nieuwe businessmodellen in het elektronische tijdperk zijn? Ik heb de vage ambitie om daar een doctoraat over te maken.

Ook de bibliotheek zit nog in die transitiefase van 'boekenoverhandiger' naar 'informatietoeladers' en 'dienstverleners'. Dat is toch wat ik ervaar bij mijn studenten in de bibliotheekschool. Zelfs de jonge generatie heeft die omslag onvoldoende gemaakt. Het is duidelijk dat het keuzeprobleem van de consument groter en groter zal worden naargelang het aanbod vergroot. De boekensector heeft daar een belangrijke rol in te spelen, maar de bibliotheeksector ook. Wat we meemaken is eigenlijk een exponentiële ontwikkeling ten aanzien van data. Maar kennis blijft in verhouding achter. Mensen zijn niet in staat om al die data te verwerken. Het grote maatschappelijke probleem van de toekomst zal zijn hoe je die kennis- en informatiekloof moet dichten. En wie gaat daarbij helpen? Daar spelen wat mij betreft bibliotheken een grote rol. Maar dat betekent ook dat bibliotheken af moeten van hun imago.

Wat is het imago van bibliotheken?

Het is ondertussen al een tijdje geleden, maar ik heb een tiental jaar geleden eens aan kinderen van een zesde leerjaar gevraagd om de bibliotheek te tekenen. Resultaat: Een boze mevrouw die opmerkingen maakt over besmeurde boeken en te laat ingeleverde boeken. Elementen zoals toeleiding en hulp kwamen daar

niet in voor. Ik heb het nu ook weer gemerkt bij de voorbereidende groeps gesprekken van het onderzoek naar leen-, lees- en koopgedrag. Bij het woord 'bibliotheek' kwamen er scherpe signalen van ongenoegen over openingsuren, gebrek aan begeleiding, ... Ik vond dat niet prettig om horen. Ook omdat ik weet dat er andere voorbeelden zijn. Als je kijkt naar de motivatie van mensen in de bibliotheekopleiding dan gaat het vaak over "Ik lees toch zo graag", terwijl het eigenlijk zou moeten zijn "Ik help mensen toch zo graag in hun informatiebehoefte". Dat is een heel andere ingesteldheid.

Vind je dat aspect dan voldoende terug in de opleiding?

Attitudevorming is een moeilijk gegeven. Ik hoop dat dit vooral door goede voorbeelden tijdens de stage naar voor komt. Ik vind het prettig in mijn bijdrage aan de opleiding om te vertellen hoe de boek- en mediasector in elkaar zit, maar ik heb te weinig zicht hoe men aan die attitudevorming in de bibliotheekopleiding kan werken. Voor de bibliotheeksector is de uitdaging een evenwicht zoeken tussen het klassieke medium en het elektronische. Hoe ga je dat elektronische begeleiden? Is dat meer dan het gratis ter beschikking stellen? Dat is een veel moeilijker te begeleiden proces dan de overhandiging van een fysiek

product. Maar met een gebruiker die achter zijn scherm zit, heb je als bibliothecaris nog maar weinig contact. Op internet zijn nog geen kwaliteitsmerken aanwezig of voldoende breed gekende portals waar het publiek betrouwbare en goed gedoseerde informatie vindt. Internet is nog te veel een modderpoel. Ook daar is een rol weggelegd voor bibliotheken.

U vermeldte het eerder al: U bent docent aan de bibliotheekschool in Gent. Hoe kijkt u naar die ervaring?

Van opleiding ben ik onderwijzer. Dat zit er dus nog een beetje in. Ik doe dat graag. Bij de bibliotheekschool was ik er eigenlijk al vanaf het prille begin bij. Ann Machtelinckx (directeur van de Bibliotheekschool Gent, red.) was een van mijn eerste studenten. Ik ben begonnen met het vak 'Kennis van de boekenmarkt'. Later is daar mediarecht bijgekomen. Eind jaren zeventig heb ik eens een artikel geschreven over marketing in de bibliotheeksector. Ik heb dat toen aangeboden aan het toenmalige *Bibliotheekblad*. En die antwoordden toen heel kordaat "Daar zijn wij niet mee bezig! Dat is niet van belang voor ons." Marketing is toen als vak wel aan bod gekomen in de bibliotheekschool. Uit tijdsgebrek heb ik wel wat moeten afbouwen. Ik ben me toen meer gaan concentreren op informatieproductie en distributie, de economische mechanismen achter de hele mediasector. In de eerste les van het jaar zeg ik ook altijd tegen mijn studenten dat we het gaan hebben over media, boeken, kranten, tijdschriften, radio, tv en internet, maar nooit over inhoud. Hoe zit die informatieketen in elkaar? Wie speelt welke rol? En welke economische belangen spelen daar in mee? Ik vind het belangrijk dat men dat brede referentiekader mee heeft.

Ziet u de bib dan ook als een economische speler?

Bekeken vanuit de positie van de consument zit de bibliotheek eigenlijk in de voorlaatste fase. Tussen uitgever en publiek. Als je dat puur economisch bekijkt, dan stel je vast dat een

Dat is toch moeilijk in economische termen te vatten?

Er is een poging ondernomen vanuit de creatieve industrie. Er is aan de Universiteit van Antwerpen de opdracht gegeven om die symbolische waarde zichtbaar te maken. De UA haalt acht domeinen aan waar je kan aangeven dat culturele industrieën wel degelijk waarde toevoegen, maar die je niet kan vertalen naar Bruto Binnenlands Product. Neem nu kennisverbetering, dat zal in de toekomst een belangrijke factor worden. Je gaat daarom niet de intelligentie van alle Belgen optellen om te weten wat daar het Bruto Binnenlands Product van is. Dus bibliotheken hebben een economische waarde in die zin dat ze bijdragen tot die symbolische waarde.

En als afnemer?

Het inkoopbudget van de bibliotheken is zes procent van de publieksmarkt. Als je die aankopen economisch bekijkt, dan kan je zeggen dat het niets aan het risico verandert van de uitgever. De bibliotheek beslist maar pas als het risico al genomen is, als het boek al op de markt is gebracht. In Frankrijk heeft men het bij wet vastgelegd dat bibliotheken maximum vijftien procent korting kunnen krijgen van de boekhandel. En van die vijftien procent wordt zes procent door de boekhandel doorgestort naar het budget van het leenrecht.

Dus toch blijven pleiten voor een reglementeerde boekenprijs?

Ik heb altijd gezegd dat een vaste boekenprijs geen economische wetgeving is. Want de economie zegt dat je vraag en aanbod zijn gang moet laten gaan. De vaste boekenprijs is een culturele correctie op een economisch principe: Je vindt het vanuit culturele overwegingen belangrijk dat de markt zijn gang niet onbeperkt kan gaan. Dit gebeurt ook in andere sectoren: gezondheidszorg, sociale zekerheid, ook daar sturen we bij vanuit een maatschappelijke keuze. Maar de vaste boekenprijs is politiek niet haalbaar in België. Het is een strijd die ik 30 jaar gestreden heb, maar mijn strijdbijl is ondertussen begraven.

Vindt u de leenvergoeding ook een economische factor?

Ik vind niet dat leenrecht een compensatie is voor verloren omzet. Dat klopt niet. Je mag niet zeggen dat elk ontleend boek een gemiste verkoop is. Maar het bevindt zich wel nadrukkelijk binnen het auteursrecht zelf. Dat zegt dat elke vorm van exploitatie maar kan met toestemming van de rechthebbenden. En goedkeuring houdt in dat men de voorwaarden mag bepalen. Openbare bibliotheken het recht op uitlening geven, is daar een uitzondering op, maar met een collectieve compensatie daarvoor. Zeker in de toekomst zal exploitatie van intellectuele rechten in deze kennismaatschappij een steeds belangrijker factor worden. En ik vind het belangrijk dat die ook verdedigd worden, wel in alle redelijkheid. Men moet niet gaan zeggen dat het inkomen van auteurs volledig gebaseerd moet zijn op dat leenrecht. Of dat uitgever hun wankele economische positie moeten kunnen goedmaken met het leenrecht. Maar een billijke vergoeding, zoals we dat in het BoekenOverleg noemen, lijkt me in principe mogelijk.

De huidige vergoeding vindt u dan niet billijk?

Nee. Als je dat omrekent, gaat het voor boeken om 1,4 eurocent per uitlening aan de auteur. (Voor bibliotheken tellen niet alleen boeken. Globaal wordt er in Vlaanderen 2,5 eurocent per uitlening betaald, red.). Het Europese gemiddelde bevindt zich tussen 6 à 7 eurocent. Die orde van grootte lijkt me billijk te zijn. Mijn standpunt daarin is dat je de gebruiker moet laten betalen.

DAN OOIET MOETEN LEGITIMEREN."

Inclusief met sociale correctie. Daar zijn intussen mechanismen voor: de SIS-kaart, de A-kaart ... Sociaal zwakkere groepen kunnen ook van cultuur en toegang tot cultuur genieten zonder dat ze zich moeten uiten als kansarm. Die correctie vind ik absoluut nodig. Ook voor min-18-jarigen. Gratis heeft geen waarde. Je moet mensen duidelijk maken wat iets kost. Dat is nu niet het geval. Daardoor heeft men ook niet de juiste perceptie op de waarde van de dienstverlening. Daar wordt het hele instituut en



Het huis "Lente" van het Vlaams Fonds voor de Letteren: Een van de vier Art Nouveau-hoekhuizen van Joseph Bascourt op de kruising Generaal Van Merlen-/Waterloostraat in Berchem.

bij uitbreiding de boekensector mee het slachtoffer van. Maar je moet dat wel met zo weinig mogelijk overlast doen. Bijv. niet per uitlening, dat zou een onwaarschijnlijke administratieve last op bibliotheken leggen. Ik hoop ook niet dat ze dit gaan bestempelen als een vorm van leesbelasting. Begin jaren negentig is er in Turnhout een onderzoek geweest naar de motieven voor lenen, kopen of een combinatie van beiden. In de vraagstelling heeft men toen gepeild naar de houding tegenover een leenvergoeding. De eerste reactie van de participanten was negatief. Maar na de toelichting dat zo'n vergoeding een compensatie voor auteur en uitgever is omdat het boek wordt ontleend, bleken de participanten wel degelijk bereid om daar een bedrag voor te betalen. En dat bedrag lag toen tussen de 1,25 en 3,75 euro op jaarbasis. Maar ik praat wel over begin jaren negentig. Het zal de sector niet redden, maar het zal er wel toe leiden dat er een juiste waardebeoordeling gebeurt van de meerwaarde van bibliotheken. Bibliotheken zijn de plek met de hoogste cultuurparticipatie. Het ligt misschien aan de bescheidenheid van de bibliothecarissen, maar dat wordt te weinig uitgespeeld. Zeker als je naar de uitleencijfers bij jongeren kijkt. Hoewel men spreekt over 'ontlezing' bij jongeren, scoort Vlaanderen daar redelijk hoog.

“ROND DIGITALISERING MOETEN WE DE VINGER AAN DE POLS HOUDEN ZODAT WE OP HET JUISTE MOMENT DE JUISTE ONDERSTEUNING KUNNEN BIJEN.”

Maar dan gaat het om uitlenen. Moet het niet gaan over gebruik? Ook het gebruik ter plaatse dat misschien niet tot uitlenen leidt?

Maar daar zijn geen cijfers van. Iedereen die een zitje koopt in de Bourla is wel geregistreerd. Iemand die twee uur in de bib zit, is dat niet.

Op sommige plaatsen wel.

Dan moet men wel de moeite doen om dat cijfer te extrapoleren. Want de cultuursector zal zich meer dan ooit moeten legitimeren. In Nederland is dat al overduidelijk. Die cijferdimensie gaan we duidelijk moeten maken naar het publiek en naar het beleid. Want ook het beleid heeft daar nog te weinig kennis en gegevens over. Het moet uit de sector zelf komen.

In hoeverre kan het Fonds een rol spelen in de sensibilisering van auteurs rond hun archivering?

Wij hebben daar eigenlijk geen knowhow rond. We verspreiden de folder die het Letterenhuis daarover gemaakt heeft. Maar rond het archief van belangrijke auteurs is een stuk commercialisering bezig. Het Letterenhuis is daar niet gelukkig mee en ik kan daar ook inkomen. Ik vrees dat dit een onomkeerbaar gegeven is. Hoe vaker de economische waarde van auteursarchieven benadrukt wordt door een spectaculaire overhandiging, hoe meer dat gevoeld wordt natuurlijk. Een veel groter probleem vind ik het digitale materiaal. Je kan het schrijfproces van een auteur niet meer zien evolueren. Enkel het eindproduct bestaat nog digitaal. In het beste geval houdt de auteur dat bij. Als er dan nog eindredactie gebeurt bij de uitgever, dan kun je die twee versies nog vergelijken. Maar de kijk op het groeiproces is helemaal weg. Ik ken weinig auteurs die voor zichzelf groei-bestanden bijhouden. Ik hoor weinig zeggen dat men niet op de kopie van de vorige dag verder werkt. Ook de hele communicatie met de uitgevers gaat verloren.

Hebt u nog specifieke wensen voor het Fonds in de toekomst?

Dat het mag blijven bestaan in ieder geval. De wensen liggen eigenlijk vast in het voorstel van het meerjarenplan dat we hebben neergelegd. Er zijn vier ontwikkelingsdomeinen waar we absoluut werk van moeten maken. Non-fictie, want Vlaanderen heeft wel een literatuurbeleid maar nog geen integraal boekenbeleid. Rond digitalisering moeten we de vinger aan de pols houden zodat we op het juiste moment de juiste ondersteuning kunnen bieden. De hele re-integratie van het middenveld, waar een versnippering heeft plaats gevonden waardoor de sector tegen zichzelf wordt uitgespeeld. En als laatste: ontwikkelingen in het buitenland. We hebben in die jaren dat we bezig zijn als fonds aangetoond dat je met informatie en documentatie de buitenlandse markt kunt sturen. Door suggesties te doen en de juiste informatie aan te reiken kan je wel degelijk een ander soort vertalingen in het buitenland doen ontstaan dan wat er tot nu toe gebeurde. Daar zit zeker nog groeimarge op.

Wat zijn uw toekomstplannen? Een doctoraat?

Ja, we zullen wel zien of dat lukt. Ik wil op de een of de andere manier mijn verworven kennis vastleggen en nog laten renderen voor de sector. En daar ook lessen uittrekken voor de toekomst. Door het verleden te documenteren is het misschien mogelijk om na te gaan of die digitale toekomst fundamenteel anders zal zijn. Of kunnen we lessen uit het verleden en uit andere sectoren meenemen die ook in het digitale tijdperk zullen spelen? ■